

VERSLAG VAN DE EXCURSIE NAAR DE PARKEN VAN „TWICKEL” OP ZATERDAG 10 JUNI 1933

door

HUGO A. C. POORTMAN.

Op verzoek van het Bestuur der Nederlandsche Boschbouwvereniging nam ik gaarne op mij een klein beetje leiding te geven aan Uwe namiddagrondwandeling en U, al wandelende iets te vertellen van de park- en landschapsarchitectonische schoonheid van het landgoed „Twickel” in de directe omgeving van het Kasteel van de tot vóór 1347 nog onder den naam van „Eijsinckhof” bekende, Havezathe „Twickel”.

Beide namen van dit landgoed zijn ontleend aan persoonsnamen. De *Eysinck's* zijn nog talrijk onder de landbouwers van Twenthe, de Twickels of Twickelo's leven nog voort in ons land en in Westfalen.

Ik ben wel geen boschbouwkundige, geen dendroloog of botanicus, doch ik heb zoovele jaren hier rondgezworven en ook veel hier gewerkt, als landschapsarchitect, dat vermoedelijk onder het weinige dat hier volgt voor U, iets onbekends of interessants zal zijn.

De heer *Malsch* schreef over de historie van het landgoed (blz. 234 e.v.), van zijn vroegere en tegenwoordige bewoners, van de uitgestrektheid en de cultuurtechnische omstandigheden, zoodat ik niet in herhalingen wil vervallen.

Wij zullen een wandeling maken en wel door een gedeelte van het Boschpark en het gedeelte van de jaren 1886—1889 aangelegde en beplante vlakkere gronden, verder door den symmetrischen aanleg nabij het kasteel om daarna te komen in het wel zeer bijzonder schoone Zuidwestelijke deel van het park, dat aangelegd is door de „*Zochers*”, de groote Haarlemsche tuinarchitecten uit de jaren 1790 tot 1871, die door hun scheppingen en beplantingen hier in Nederland zoo vermaard werden, ook als kweekers en aanleggers-dendrologen.

In dat parkgedeelte vooral zullen de kenners van boomen en planten, dendrologen en botanici onder U hun hart kunnen ophalen bij de rozen van een groot aantal boomsoorten van groote afmetingen en daardoor zeldzaam in ons land.

Alvorens het mooie Twickeler bosch met U in te gaan wensch ik terdege Uw aandacht te vestigen op een voorname van 's Rijkswaterstaat om de, naar het schijnt niet meer aan de verkeerseischen voldoende Rijkstraverse te Delden buiten de kom om Delden heen te leggen en wel aan

de Noordzijde, een weg, zich dan wringende tusschen Delden en „Twickel”.

Vanaf Carelshaven zoude dan terwille van de vele bochten in den thans bestaanden Rijksweg, die U hier voor U ziet, een ellendig, breede, koude, grauwe wegstrook van eenige tientallen meters breedte gelegd worden door een van de mooiste landschappen van Twickel's landgoed, vernielende zeer oude boomen en prachtig gegroeide beplantingen, doch wat wellicht erger is, schendende een landschappelijk schoon geheel en vooral een landschappelijke sfeer, scheidende ten slotte Delden en „Twickel” die eeuwen reeds zóó één zijn geweest in leven en werken bij gemeenschappelijke belangen, die over en weer uitgewisseld en behartigd worden.

Door den Noordelijken snelverkeersweg door een der mooiste deelen van „Twickel en vervolgens over de, achter den watertoren gelegen prachtige hooge Deldener esch zal een landschapschoon, een grootsch natuurmonument van zeer groote waarde vernield of geschonden worden en ik hoop dat U, zoowel allen gezamenlijk, als boschbouwers en natuurliefhebbers, als individueel Uw invloed zult willen aanwenden om met mij, met de landschapsschoonheidscommissie uit het „Oversticht” en met geheel schoonheidlievend Nederland te trachten deze kwetsing van onze aesthetische gevoelens te voorkomen.

Want, en dit wil ik er uitdrukkelijk aan toevoegen, die verbeterde verkeersweg kan ook elders komen waar geen schade wordt gedaan aan dit landschapsschoon. Het kan en moet anders.

Onze wandeling leidt vooreerst door het Oostelijk deel, over de z.g.n. Twickeler beek.

Deze beek is een bron van ongenoegen geweest en is dat nog steeds voor den eigenaar van „Twickel”, Baron van Heeckeren van Wassenaer, door de verregaande vervuiling van het water ten gevolge van fabrieksafvalwater.

Deze beekvervuiling, zooals thans nog te constateeren is, gaf aanleiding tot een langdurig proces waarbij de bovenstroomsgelegen gemeenten en fabrieken, welke oorzaak waren van deze zeer veel stank verwekkende vervuiling, veroordeeld werden tot zuivering van het door deze beek afgevoerde riool- en fabriekwater, of tot betaling van een zeer aanzienlijke schadevergoeding, per dag te berekenen, zoolang niet behoorlijk voorzien werd in de zuivering van het beekwater. Tot op heden is de zuivering niet geslaagd, zoodat nu reeds heel wat jaren een zeer hooge schadevergoeding in klinkende munt is betaald geworden.

Wij zijn nu gekomen in den U reeds genoemden aanleg van Ed. Petzold, een „Gardendirector” van Fürst Pückler-Bruskau. Petzold is omstreeks 1880 door Prins

Frederik naar ons land geroepen, om ook hier de inzichten van genoemden Fürst Pückler op aanleggebied ingang te doen vinden. Petzold heeft hierdoor in de jaren 1880—1889 op vele groote landgoederen in Nederland veel gewijzigd en vervormd of aangelegd. Ik noem U onder meer Clingendaal, Rhederoord, de Pauw, Elswoud, Duinlust en Zippendaal.

In die dagen bleek er behoefte te zijn aan landschaparchitecten en de „mode” (om niet het woord „stijl” te misbruiken) van een Kent (1730) en veel later (1800) van Repton, met het bredere Engelsche landschap met vergezichten en groepbepantingen, verdrong meer en meer de Romantiek van vóór 1800, doch ook de meer op architectonische symmetrische wijze geconstrueerde kasteelparken en tuinen, welke tot vóór 1780 nog in zwang waren.

Als herinnering aan het vele veranderingswerk dat Petzold in menig opzicht zeer verdienstelijk uitvoerde, werden op een steen gebeiteld de woorden welke de gedachten weergeven an dien eenvoudigen man :

„Die Landschaftsgartenkunst ist ein Malen in der Natur ;
„das Werkzeug des Schaffens ist der Spaten ; dasjenige des
„Erhaltens und Forstbildens die Axt ; Sie ist der eiserne
„Zeichenstift des Landschaftsgärtners”.

Uit de hier neergebeitelde gedachten komt wel naar voren de Gartenkunst van den Gartendirector.

Stellen wij hier eens tegenover de uitgesproken gedachten van den Marquis René de Gezardin, vriend en tijdgenoot van Jean Jacques Rousseau (1735—1808), schepper en dichter van het zoo bijzonder mooie, ofschoon uit die dagen nog wel erg romantische park en landgoed „Ermenonville”, niet ver van Parijs.

Ook hij heeft leiding en compositie gebracht in de landschapskunst, na de dagen van strenge symetrie en architectonisch denken en werken uit de jaren ná Louis XIV.

Hoor hoe hij zegt in zijn „Compositon des Paysages” :

„Il faut d'abord un paysage, une contrée interessante et „pittoresque surtout ; l'ideal est de composer ni en architecte, „ni en jardinier mais en poète et en peintre”.

Dit laatste kan niet genoeg herhaald worden vooral in onzen tijd met schéppingen van tuinbouw-menschen en tuinbouw-technisch denkenden met hun klein gedoe van tuintjes en rotsjes en muurtjes en steenhoopjes met miniatuur beplantingen en zeer gevarieerde niets zeggende alpen- en moerasplantjes van kleindenkende realisten en nieuwe zake-lijkeidsmenschen ; hier ontbreken zoo zeer de poète et peintre.

Wat een verschil in mentaliteit ! Is bij die uitingen van Petzold en de Gezardin oók niet iets voelbaar van grof Germanisme en fijn Romaansche cultuur ?

Ziet dan ook de resultaten om U heen. Het werk van Petzold. Een mooi landschap met dit voorheen open uitzicht over mooie vlakke grasgronden en weiden naar grillig en toch zoo harmonisch gevormde boschranden met hun golvend silhouet; die terreinen nu volgeplant door den spade hanteerenden tuinman-Garteninspector.

Groepen van zeer gevarieerde en gemengde beplantingen zijn systeemloos neergeplant; uitzichten, vooral vergezichten verdwenen en een jeugdige beplantingschaos gegroepeerd om de enkele mooie, oude grillig gevormde boomen en boomgroepen, die het zoo prachtig zelfstandig en grootsch deden in het mooie vrije losse landschap, als bij toeval nog ontkomen aan de Axt van den tuinbouwkundige. Coniferen- en dennengroepjes (die hier niet thuis hooren) als in een stadsplansoen.

In deze beplantingen van Petzold moest de „Axt“ naar mijne meening weer eens duchtig dienst doen!

Wij komen nu, Dames en Heeren, bij het kasteel „Twickel“, weinig zeggende renaissancebouw met zijn bizar front, met zijn toch wel weer imponeerende groote gevel en zijn waarlijk zeer monumentale toegangsbrug.

Zoude het voorplein ontdaan van zijn niets omvattende balustrade en verhoogd waterkometje, niet kunnen verdwijnen en plaats maken voor meer eenvoud in conceptie en vorm?

Buiten de ophaalbrug (waarom een balansklapbrug en geen balans-juk ophaalbrug?) is de toegang en oprit breed en seigneuriaal met zijn symetrische verdiepte parterres en de monumentale vazen, daar binnen, ofschoon van ruime afmetingen is de cour d'honneur klein en benepen.

De symetrische aanleg voor de regelmatig uit strenge lijnen opgebouwde oranjerie behoort zeker en bij het kasteel en bij die oranjerie zelf.

Deze symetrische aanleg, wel te smal, te „kleinlich“ voor de groote gebouwen, is van een onuitsprekelijke onrust geworden door de zeer vele later daarin gebrachte Aalsmeerder palmfiguren en kleine palmvormen, van kippen, honden, mandjes, schepen enz.

De oorspronkelijke gedachte door den heer E d. A n d r é, de beroemde Parijsche architecte-paysagiste naar voren gebracht, deze oranjerie meer naar achteren te verschuiven, ten einde een meer strenge symetrische 17de eeuwsche aanleg, aan onze wenschen en eischen aangepast, meer grootheid te geven, is niet verwezenlijkt geworden.

Deze kleine strenglijnige aanleg wordt vooral beheerscht door de behoefte aan ruimte voor de plaatsing, in den zomer, van de zeer oude mooie en bijzonder gave oranjeboomen die U ziet.

Een breede oranjeboom allée was hiertoe noodig.

Deze symmetrische aanleg is geheel besloten in een dichte beplanting; kunst en architectonische lijnen geheel gescheiden van het bredere, schoone serene landschap waarin wij nu zullen komen. Mag ik Uwe aandacht nog vestigen op de oorspronkelijke gedachten en scheppingen van de kweekers-aanleggers, vermoedelijk uit de jaren 1810—1840, op de zeer mooie steenen banken en marmeren beelden en vazen die hier de aanleg sieren en die als een onmisbaar accessoir bij deze regelmatigen aanleg behooren.

Hier, spreekt naast de compositie van „poète et peintre” de groote liefde voor het gebruikte plantmateriaal; de dendroloog, maar ook de door de groote Engelsche landgoeders beïnvloede man met ruimen blik en breede aesthetische opvattingen, is in dit westelijk parkgedeelte aan het werk geweest.

De man van intieme compositie's, maar ook van de minder grootsche doch sfeer wekkende gedachten uit die dagen, de makers van watervlakken en vijvers met ietwat grillige meer romantische contouren, heeft meer en beter en fijner gevoeld dan een Petzold die zijn levend materiaal slechts als tuinman, als cultuurtechniker behandelde, doch minder koesterde als dichter en schilder.

De boschbouwkundigen en dendrologen zullen hun hart ophalen aan de prachtig en ruim en heerlijk gegroeide pracht-exemplaren van vele nu reeds zeldzaam geworden boomsoorten en -variëteiten in ons land.

Ik zal, al rondwandelende Uwe aandacht vestigen op verschillende meer of minder bijzondere boomsoorten.

Er is wellicht een te veel en misschien hadden in veel vroegere jaren verscheidene boomen moeten plaats maken om den uitgroei en betere ontwikkeling van vele zeldzamer boomsoorten en groepen mogelijk te maken, maar toch is hier gebleven de groote charme, de majestueuze schoonheid van een met liefde gecomponeerd landschapsbeeld.

Dit parkgedeelte is dan ook weinig geëvenaard in ons Nederland.

In het voorbijgaan wijs ik U op den watertoren, welke de eigenaar van het landgoed „Twickel” voor ongeveer 30 jaren heeft doen bouwen en inrichten met een uitgebreide waterleiding, ten einde ook de bewoners van Delden te voorzien van deugdelijk drinkwater.

Deze waterdistributie en deze toren hebben een voorgeschiedenis.

Het was toch destijds de wensch van Baron van Heeckeren om een artesische put te doen boren voor een praktische watervoorziening en distributie voor „Twickel” en voor Delden tevens.

Het resultaat van de toen uitgevoerde boring was aanvankelijk erg teleurstellend en steeds dieper en dieper werd getracht de juiste waterader te treffen.

Ofschoon men ten opzichte van deze waterverrijking niet goed mocht slagen heeft Baron van Heeckeren ter wille van de kennis van de geologische gesteldheid van de diepere grondlagen deze boring toen voortgezet.

De wetenschap is te dezen opzichte den eigenaar van „Twickel” veel verplicht.

De boringen die jaren duurden werden voortgezet tot een voor ons land ongekende diepte van 560 meter.

Wanneer men bedenkt dat de Utrechtsche domtoren een hoogte heeft van 103 meter, kan men zich wel een denkbeeld vormen van dit grootsche en kostbare werk.

Als een bijzondere omstandigheid kan hier voor U dendrologen en boschbouwers nog worden naar voren gebracht, dat het water, dat door de boorbuis voor de boring en uitspoeling naar beneden werd geperst en wederom uitgezogen, eenigen tijd zulk een hoog zoutgehalte had, dat vele boomen langs den zoom van deze kleine vijver, waarin het spoelwater vloeide zijn doodgegaan of zijn gaan kwijnen, waardoor veel belangrijke exemplaren zijn verdwenen.

Toen de diepboring ten opzichte van de watervoorziening geen resultaten mocht opleveren heeft Baron van Heeckeren toch gemeend en voor zijn landgoed en voor de bewoners van Delden een waterdistributie tot stand te moeten brengen door een overeenkomst met den waterdistributiedienst van Almelo aan te gaan en een drinkwaterleiding met nadruk watertoren hier tot stand te brengen. Zeker heeft de gemeente Delden ook voor deze zaak groote erkentelijkheid te betrachten.

Gaan wij ten slotte nog een rondwandeling doen door de „Wildbaan” met zijn vele reëen, herten en klein knaagwild, dan zult U, hier ook weer, van enkele zeer mooie en minder algemeen gebruikt wordende boom- en heestersoorten kunnen genieten alsmede van de ruime uitzichten en doorzichten vooral in de richting van het kasteel om eindelijk door de verrassend intieme kleine slatuintjes van de inwoners van Delden terecht te komen in de „Zwaan”, bekend om zijn zeer gevarieerde voorraad verfrisschende koele dranken en zijn thee.